

Stefan H u b e r, *Zentralität und Inhalt. Ein neues multidimensionales Messmodell der Religiosität*, Opladen: Leske–Budrich 2003, ss. 374

Obszerna praca Stefana Hubera, psychologa i teologa, jest publikacją szczególną. Można ją odczytać jako wyraźną próbę ujmowania religijności w paradygmacie psychologii poznawczej – uwzględniającą treściową specyfikę religijności oraz jej funkcję motywacyjną. Książka – utrzymana w formie systematycznego, precyzyjnie prowadzonego wykładu – zawiera wnikliwe omówienie nowego modelu religijności, wyrosłego na gruncie dwóch klasycznych koncepcji religijności – G. Allporta oraz Ch. Glocka. Podstawę syntezy wyznacza koncepcja konstruktów osobistych G. Kelly’ego. W centrum pracy znajduje się teoretyczne uzasadnienie oraz empiryczna weryfikacja wielowymiarowego modelu religijności.

Pomiędzy rozdziałem wprowadzającym a podsumowującym znajduje się siedem rozdziałów merytorycznych. Uzupełnienie stanowi obszerny aneks oraz spis bibliograficzny. Książka napisana jest w formie rozprawy naukowej, co z jednej strony zawęży krąg potencjalnych czytelników, z drugiej zaś budzi zainteresowanie profesjonalistów z racji szerokiego omówienia niektórych zagadnień.

W części wstępnej autor wprowadza czytelnika w problematykę. Przedstawia podstawowe założenia leżące u podstaw nowego modelu religijności oraz usytuowanie podjętej problematyki w kontekście własnych zainteresowań i dotychczas prowadzonych badań empirycznych.

Kolejny rozdział – „Das persönlichkeitspsychologische Messmodell von G. Allport” – rozpoczyna zasadniczą część książki. Jego celem jest zapoznanie czytelnika z koncepcją religijności Allporta. Wyznacza ona zasadniczy punkt wyjścia do konstrukcji własnego modelu religijności – stąd bardzo szerokie jej potraktowanie. Huber prezentuje najpierw kontekst biograficzny, a następnie drogę rozwoju naukowych zainteresowań Allporta problematyką religijności człowieka oraz kształtowanie się jego osobistej postawy wobec religii. Następnie przenosi uwagę na zagadnienie religijności: charakterystykę dojrzałej religijności, typologię religijności oraz koncepcję autonomii funkcjonalnej. Dalej przedstawia sposób operacjonalizacji koncepcji religijności zewnętrznej i wewnętrznej w formie Religious Orientation Scale (Allport, Ross, 1967). W ostatniej części rozdziału zapoznaje czytelnika z rozwojem koncepcji, próbami rekonstrukcji metody Allporta i Rossa, zaproponowanymi przez: R. Gorsucha i S. McPhearsona (1989), D. Batsona (1991), B. Groma (1992), oraz wskazuje na ograniczenia modelu – zwłaszcza brak odniesienia do teologicznych treści religijności. Autor nie tylko zapoznaje czytelnika z teoretycznym kontekstem omawianych metod, ale udostępnia je w całości, włącznie z kluczami – w oryginalnych wersjach językowych.

W rozdziale trzecim pt.: „Das religionsphänomenologische Messmodell von Ch. Glock” Huber prezentuje powstałą na gruncie socjologii koncepcję religijności Glocka. Po zarysowaniu biograficznego i historycznego kontekstu jej powstania omawia szczegółowo strukturalny model religijności Glocka. W modelu tym religijność rozumiana jest jako struktura pięcioelementowa, utworzona przez wymiary: ideologiczny, rytualny (modlitwa i kult), poznawczy (wiedza), konsekwencyjny oraz doświadczenie religijne. Następnie

podejmuje problematykę pomiaru poszczególnych wymiarów religijności. Prezentuje metodę Starcka i Glocka (1966) oraz próby jej rekonstrukcji podjęte przez: Starcka i Glocka (1968), Verbita (1970), Claytona i Gladdena (1974), Davidsona (1975), Faulknera i DeJonga (1966) oraz inne. Huber odważnie wskazuje i uzasadnia dostrzeżone w ujęciu Glocka niekonsekwencje i ograniczenia. Przyrównuje je do węzła gordyjskiego, który musi zostać albo rozwiązany, albo przecięty, jeśli chcemy nadal rozwijać wielowymiarowe podejście do badania religijności. Dla proponowanego przez autora dalszego rozwoju modelu szczególnie istotna wydaje się integracja treści teologicznych z centralnością motywacji religijnej, czyli motywacyjnym statusem religijności. Rozdział trzeci kończy sprawozdanie ze stanu badań i zastosowań modelu Glocka na obszarze niemieckojęzycznym (Boos-Nünning, 1972; Lindberg, 1975; Becker, Weisser, 1988; Kim, Kecskes, Wolf, 1993).

Szeroko potraktowane koncepcje Allporta i Glocka stanowią podstawę oraz bezpośredni kontekst do konstrukcji własnego modelu religijności – przedstawionego w rozdziale czwartym pt. „Synthese der Messmodelle von Allport und Glock”. Rozdział ten zajmuje centralne miejsce w omawianej publikacji. Jego treścią jest uzasadnienie założenia o wzajemnej komplementarności ujęć Allporta i Glocka oraz propozycja ich syntezy – uwzględniająca związek teologicznych treści religijności z psychologicznym sposobem przeżywania i zachowania. Podstawę syntezy stanowi koncepcja konstruktów osobistych G. Kelly’ego (1955). Huber przyjął cztery założenia wstępne: 1. Przeżycia i zachowania człowieka kierowane są przez konstrukty i systemy konstruktów osobistych. Religijność jawi się w tej perspektywie jako zdolność postrzegania i konstruowania świata, z uwzględnieniem znaczeń religijnych. Psychologiczną bazą tego rodzaju religijnego postrzegania i doświadczenia jest system konstruktów religijnych. 2. Siła przeżyć i zachowań człowieka, rozumianych jak konsekwencja posiadanego systemu konstruktów osobistych, zależy od jego centralności w osobowości. 3. Kierunek przeżyć i zachowań człowieka, traktowanych jako rezultat aktywności systemu konstruktów osobistych, zależy od treści i znaczeń, które go tworzą. 4. Przeżycia i zachowania religijne są więc funkcją centralności i treściowej zawartości systemu osobistych konstruktów religijnych człowieka (s. 180). W nowym, wielowymiarowym modelu religijności wyraźnie rozróżnia się między centralnością religijności oraz jej treścią. Centralność religijności stanowi miarę jej funkcji motywacyjnej, a równocześnie informuje o miejscu religijności w systemie konstruktów osobistych człowieka. Treść wprowadza perspektywę wielowymiarowości religijności oraz pozwala na różnicowanie jej poszczególnych elementów strukturalnych. W ostatnim kroku Autor podejmuje dyskusję nad postulatami, problemami modelu oraz szkicuje perspektywę dalszych badań.

Przedmiotem pomiaru w omawianym modelu religijności jest z jednej strony centralność – odpowiadająca wyodrębnionej przez Allporta wewnętrznej-zewnętrznej orientacji religijnej – oraz treściowe parametry religijnego systemu konstruktów osobistych. Rozdział piąty, pt. „Einleitung in den empirischen Teil”, wprowadza czytelnika do empirycznej części rozprawy. Autor prezentuje w nim założenia wyznaczające sposób operacjonalizacji własnego modelu rzeczywistości oraz charakterystykę badanej grupy.

W rozdziale szóstym „Konstruktion eines multidimensionalen Messinstruments” – szczegółowo omawia procedurę konstrukcji własnej, wielowymiarowej metody do badania religijności, zasady opracowywania wskaźników psychometrycznych całej metody oraz poszczególnych podskal. Opracowana przez Hubera metoda do badania religijności składa się z 10 itemów tworzących pięć wymiarów religijności: poznawcze zainteresowanie problematyką religijną, przekonania religijne, doświadczenie religijne, kult oraz modlitwa (s. 228-231). Metoda daje możliwość uzyskania wyniku ogólnego – będącego miarą centralności religijności w systemie konstruktów osobistych człowieka oraz wyników w pięciu podskalach odzwierciedlających poziom centralności tendencji warunkowanych wymiarami.

W rozdziałach siódmym („Innere Struktur der Religiosität”) oraz ósmym („Multidimensionale Ausprägung der Religiosität”) Autor – odwołując się do wyników badań empirycznych prowadzonych na grupie 644 studentów Uniwersytetu we Freiburgu (Szwajcaria) – przybliży czytelnikowi zagadnienie wewnętrznej struktury religijności, interkorelacji między wymiarami religijności oraz kwestię powiązania wymiarów z centralnością religijności. Dostarcza tym samym potwierdzenia, że skonstruowana przez niego metoda jest poprawna teoretycznie i metodologicznie oraz ma zadowalające wskaźniki psychometryczne. W ostatniej części Stefan Huber wskazuje na liczne możliwości zastosowania skali w obszarze diagnostycznym.

Rozprawa Stefana Hubera prezentuje analityczne spojrzenie na religijność człowieka zdefiniowaną w paradygmacie psychologii poznawczej. Samo ujęcie religijności, choć odnoszące się do dwóch powszechnie znanych, klasycznych modeli – Allporta i Glocka, zawiera w sobie swoiste novum. Wydaje się, że model ten może być uznany za prawomocny na gruncie empirycznym oraz heurystycznie owocny w praktyce badawczej. Rozprawę, zarówno w części teoretycznej, jak i empirycznej, cechuje dobry styl pisarstwa naukowego. Dodatkowym walorem pracy jest bogactwo prezentowanych w niej metod do badania religijności – w oryginalnych wersjach językowych, łącznie z kluczami.

Beata Zarzycka
Katedra Psychologii Społecznej i Psychologii Religii